

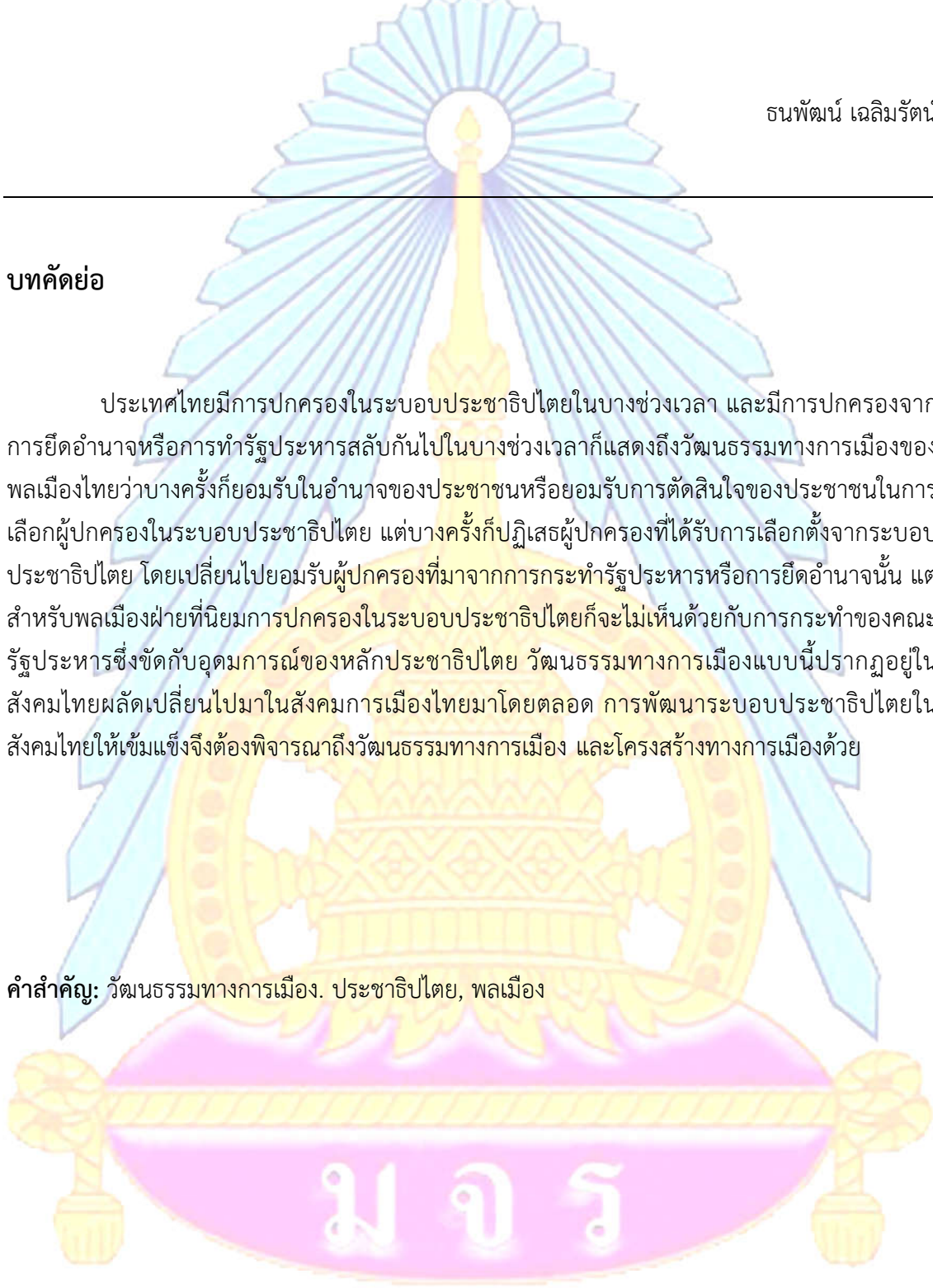
วัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยกับการตื่นตัวทางการเมือง ของพลเมืองไทย

ธนวัฒน์ เกลิมรัตน์

บทคัดย่อ

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในบางช่วงเวลา และมีการปกครองจากการยึดอำนาจหรือการทำรัฐประหารสลับกันไปในช่วงเวลา ก็แสดงถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของพลเมืองไทยว่าบางครั้งก็ยอมรับในอำนาจของประชาชนหรือยอมรับการตัดสินใจของประชาชนในการเลือกผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่บางครั้งก็ปฏิเสธผู้ปกครองที่ได้รับการเลือกตั้งจากระบอบประชาธิปไตย โดยเปลี่ยนไปยอมรับผู้ปกครองที่มาจากการทำรัฐประหารหรือการยึดอำนาจนั้น แต่สำหรับพลเมืองฝ่ายที่นิยมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็จะไม่เห็นด้วยกับการกระทำของคณะรัฐประหารซึ่งขัดกับอุดมการณ์ของหลักประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ปรากฏอยู่ในสังคมไทยผลัดเปลี่ยนไปมาในสังคมการเมืองไทยมาโดยตลอด การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยให้เข้มแข็งจึงต้องพิจารณาถึงวัฒนธรรมทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองด้วย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมือง. ประชาธิปไตย, พลเมือง

Democratic political culture and political awakening Of Thai citizens

Abstract

Thailand has a governing system in democracy for some time. And there is a rule from the seizure of power or the coup alternating at certain times, showing the political culture of Thai citizens that sometimes accept the power of the people or accept the decision of the people to choose people. Democracy But sometimes rejecting democratically elected rulers by changing to accept the guardian that came from the coup or seize power but for citizens with democratic rule, they would disagree with the coup's actions against the democratic ideology. This type of political culture has appeared in Thai society throughout the Thai political society. The development of a strong democracy in Thai society must consider the political culture. And political structure as well

Key word: Culture politics democracy citizen

บทนำ

สภาพปัจจุบันประเทศไทยมีระบบการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่เข้มแข็ง การพัฒนาระบบประชาธิปไตยจึงไม่ได้เจริญขึ้นในสังคมไทย และระบอบประชาธิปไตยได้หยุดชะงักลงนั้นมีสาเหตุมาจากการกระทำรัฐประหารหลายครั้ง โดยสลับกันไปมาระหว่างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยและรัฐบาลที่มาจากคณะรัฐประหารโดยการแต่งตั้ง จนกลายเป็นวงจรที่ไม่พึงปรารถนาในระบบการเมืองไทย เมื่อพิจารณาการกระทำรัฐประหารแต่ละครั้งมีสาเหตุมาจากการแย่งชิงอำนาจกันในทางการเมืองในยุคแรก ๆ แต่ในระยะหลังสาเหตุของการกระทำรัฐประหารเพราะความขัดแย้งทางการเมืองโดยมีการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายเกิดการแตกแยกทางความคิดในหมู่ประชาชน รวมทั้งปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในระบบการเมืองของประเทศไทย ความขัดแย้งทั้งหมดที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในประเทศไทยอย่างยิ่ง

นอกจากนั้นระบบการเมืองของไทยก็ยังมีอีกหลายปัจจัยที่ทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่ก้าวหน้า โดยเฉพาะสาเหตุที่มาจากวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ วัฒนธรรมทางการเมืองจะมีเอกลักษณ์หรือมีลักษณะเฉพาะในสังคมทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ จนพัฒนาเป็นคุณค่าที่สำคัญในวิถีชีวิตของประชาชนจนกลายเป็นแบบอย่างของวัฒนธรรมทางการเมืองที่สืบทอดไปยังประชาชนรุ่นหลังในสังคมการเมืองของประเทศนั้น เป็นปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมทางการเมืองที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมือง และการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองการปกครองของประเทศนั้น ๆ

วัฒนธรรมทางการเมือง

ความหมายของวัฒนธรรมการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) พฤติกรรมการเมืองของระบบการเมืองเกิดขึ้นเนื่องจากวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองอันเป็นรากฐานของสังคมเหล่านั้น และวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคม (Social Culture) หรือวัฒนธรรมของชาติ (National Culture) ฉะนั้นก่อนที่จะศึกษาทำความเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองควรที่จะได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมทางสังคมเสียก่อน ความมีวัฒนธรรม (Culture) ของมนุษย์เป็นลักษณะหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ และคำว่าวัฒนธรรมก็มักจะเข้าใจกันผิด ๆ ว่า คือสิ่งที่ตั้งงามที่เป็นแบบแผนในสังคม ซึ่งที่จริงแล้วทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา (Anthropology) “วัฒนธรรม” นั้นหมายถึง “วิถีชีวิต” (Way of Life) ของกลุ่มคน ซึ่งแบบแผนรวมทั้งหมด (Configuration) ของชีวิตนี้มักจะเป็นแบบแผนคล้าย ๆ กัน และแบบแผนชีวิตเหล่านี้ เป็นแบบแผนที่มีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยภาษาหรือการเลียนแบบศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน อธิบายว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ใน ส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวม ที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปพิมพ์เดียวกัน และ สำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลป์ ความเชื่อถือ และระเบียบประเพณี เป็นต้น (อานนท์ อากาศิ ธรรม, 2514 : 82)

Lucien W. Pye นักวิชาการรัฐศาสตร์ได้ให้คำนิยามของวัฒนธรรมทางการเมืองว่า ทักษะคติ ความเชื่อ ความรู้สึกเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง ถือเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลในระบบ การเมืองโดยครอบคลุมทั้งอุดมการณ์ทางการเมือง และปทัสถานในทางปฏิบัติของบุคคลในระบบการเมือง นั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นรูปแบบรวมของมิติทางด้านจิตวิทยา และด้าน ความรู้สึกนึกคิดของการเมือง แนวคิดดังกล่าวก็ครอบคลุมไปถึงประเด็นของแนวคิดทางการเมือง คือ อุดมการณ์ทางการเมือง ความชอบ ธรรมเนียมในการปกครอง อำนาจอธิปไตย ความเป็นชาติการปกครอง โดยยึดหลักกฎหมาย และมติมหาชน (อุไรวรรณ ธนสถิต, 2552) และ Gabriel Almond นักวิชาการ รัฐศาสตร์ได้ให้นิยามของวัฒนธรรมทางการเมืองว่า หมายถึง รูปแบบ ของทัศนคติส่วนบุคคลและความ

โน้มน้าวของบุคคลที่มีต่อการเมืองในฐานะที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกของระบบ การเมือง โดยอธิบายว่า ความโน้มน้าวมี 3 ด้าน ดังนี้ 1) ความโน้มน้าวด้านความรู้หรือการรับรู้ (Cognitive orientations) คือ ความรู้ความเข้าใจ และความเชื่อของประชาชนที่มีต่อระบบการเมือง 2) ความโน้มน้าวด้านความรู้สึก (Affective orientations) คือ ความรู้สึกทางอารมณ์ที่ประชาชน มีต่อระบบการเมือง เช่น ความชอบหรือความไม่ชอบ ความพอใจหรือความไม่พอใจ 3) ความโน้มน้าวด้านการประเมินค่า (Evaluative orientations) คือ การใช้ดุลพินิจตัดสินใจ ให้ความเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจกรรม และปรากฏการณ์ทางการเมือง เช่น ตัดสินว่าดีหรือไม่ดีเป็นประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ซึ่งการตัดสินนี้จะใช้ข้อมูลข้อเท็จจริง อารมณ์ความรู้สึกเข้ามาประกอบด้วย

จากคำอธิบายความหมายของบรรดานักปราชญ์ทั้งหลายของคำว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” ข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมทางการเมือง คือ ทศนคติ ค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนปทัสถานในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองการปกครองสถาบันการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองการปกครองสถาบันการเมือง บทบาททางการเมือง และกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองที่ได้รับการเรียนรู้ ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อต้องการจะทราบหรือเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมใด หรือประเทศหนึ่งประเทศใด จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของคนในประเทศนั้น ศึกษาทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ความเข้าใจ สิ่งแวดล้อมของบุคคลที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และเพื่อนร่วมชาติ ตลอดจนความสำนึก ในความเป็นชาติว่า แต่ละกลุ่มแต่ละคนนั้นมี ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และปทัสถานในการดำเนินชีวิตต่อทิศทางการเมืองอย่างไร

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองตามแนวความคิดของนักวิชาการรัฐศาสตร์ Almond และ Verba นั้นได้แบ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมือง ในระบบดั้งเดิม ประชาชนในสังคมไม่มีความรู้ไม่มีบทบาททางการเมือง ไม่มีความคิดเห็น และไม่มีส่วนร่วม ทางการเมือง ไม่ได้กำหนดบทบาททางการเมืองให้กับใคร ไม่มีรัฐธรรมนูญ และไม่มีข้อเรียกร้องทางการเมือง ระหว่างประชาชนกับระบบการเมือง ประชาชนไม่ได้สนใจต่อระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ปรากฏในสังคมที่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีดั้งเดิมซึ่งปกครองกันแบบง่าย ๆ เช่น ชนเผ่าเงาะป่าซาไก และชนเผ่าผีตองเหลืองในประเทศไทยหรือประชาชนในสังคมชนบทที่ห่างไกลความเจริญ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันจะปรากฏกลุ่มวัฒนธรรมแบบคับแคบในยุคสมัยใหม่ก็มีเช่น เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปประชาชน ก็ไปลงคะแนนเสียง เมื่อลงคะแนนเลือกตั้งเสร็จแล้วก็ไม่ได้สนใจว่าใครจะได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่ได้ติดตามการทำงานหรือไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองแต่อย่างใด ถือเป็นวัฒนธรรม ทางการเมืองแบบโบราณที่ปรากฏอยู่ในสังคมทางการเมืองสมัยใหม่ซึ่งยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทย

2) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมือง ที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปในระดับหนึ่ง ประชาชนในสังคมไม่มีความรู้สึก ว่าตนเองมีความหมายหรืออิทธิพลต่อระบบการเมือง ประชาชนได้ยอมรับอำนาจรัฐ เชื่อฟังและปฏิบัติ ตามกฎหมายของรัฐ แต่ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าเรียกร้องทางการเมือง ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจหรือผู้มีบารมีลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าจะพบ ได้ในกลุ่มคนชั้นกลางในประเทศกำลังพัฒนา ความเชื่อที่ฝังรากลึกมาตั้งแต่อดีตอันเป็นอิทธิพลของสังคม เกษตรกรรมซึ่งมองว่ารัฐมีอำนาจเป็นผู้ปกครองเท่านั้น ประชาชนทั่วไปควรมีหน้าที่ เพียงเชื่อฟัง และปฏิบัติ ตามกฎหมายเท่านั้น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้จะพบเห็นได้ในสังคมทางการเมืองของประเทศไทย โดยเฉพาะประชาชนนิยมไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ไม่ได้ติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐรวมทั้งไม่ได้ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

3) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นอย่างดีตื่นตัวทางการเมือง ตระหนักในทางการเมือง มีจิตสำนึกทางการเมืองสูง เห็นคุณค่า และความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเห็นว่าต้องควบคุมกำกับ และตรวจสอบผู้ปกครองให้ใช้อำนาจปกครองเพื่อให้ระบบการเมือง ตอบสนองความต้องการของประชาชนด้วยความเป็นธรรมรวมทั้งการบังคับใช้อำนาจตามกฎหมาย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมจะพบเห็นได้ในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบก้าวหน้าสูง และมีชนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่มีจิตสำนึกทางการเมืองรวมทั้งมีความรับผิดชอบสูงซึ่งจะมีอยู่ในประเทศ อุตสาหกรรมหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในสังคมต่าง ๆ ตามทัศนะของ Almond และ Verba นั้น เป็น การยากที่ จะชี้ให้เห็นชัดเจนไปในสังคมต่าง ๆ ประชาชนในสังคมการเมืองทั้งประเทศจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบหนึ่งแบบใดโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามในสังคมการเมืองที่ประชาชนยังคงมีความแตกต่างกันด้านฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมการเมืองซึ่งจะมีผลต่อความรู้ทางการเมืองหรือจิตสำนึกทางการเมือง ต่างกัน รวมทั้งความเข้าใจทางการเมืองของแต่ละบุคคลด้วย ทั้งนี้สรุปได้ว่าในสังคมต่าง ๆ ประชาชนจะมี ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม (Mixed political culture) ได้แก่

1) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมไพร่ฟ้า (Parochial – subject political culture) เป็นวัฒนธรรมแบบที่ประชาชนไม่ยอมรับอำนาจในแบบดั้งเดิม เช่น อำนาจของหัวหน้าเผ่าหรือเจ้าของที่ดิน แต่ประชาชนเริ่มมีความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองที่สลับซับซ้อนมากขึ้น หรือยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง แทนที่จะยอมรับอำนาจของหัวหน้าเผ่า แต่ยังไม่สนใจเรียกร้องสิทธิทางการเมือง หรือไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ทางการเมือง

2) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมมีส่วนร่วม (Subject – participant political culture) ในวัฒนธรรมการเมืองแบบนี้ ประชาชนกลุ่มหนึ่งมีความสนใจที่จะเข้าร่วมทางการเมือง และมีจิตสำนึกทางการเมืองสูง แต่ประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งก็เฉื่อยชาไม่สนใจที่จะเข้าร่วมทาง

การเมือง โดยยังยอมรับในอำนาจรัฐ แบบปราศจากเงื่อนไข วัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งมีการผสมกันในลักษณะเช่นนี้จะทำให้การเมืองไม่มั่นคง เพราะว่าประชาชนในกลุ่มที่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีจำนวนน้อยอยู่ในสังคม วัฒนธรรมทางการเมืองแบบการมีส่วนร่วมก็จะถูกกดดันจากกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าซึ่งเป็น ประชาชนกลุ่มใหญ่ในสังคม เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้านั้นจะเน้นไปทางด้านอำนาจนิยม ถ้าหากในระยะยาวมีการจัดตั้งองค์กรหรือกลไกทางการเมืองและสถาบันต่าง ๆ ขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่น พรรคการเมือง คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ และกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง เป็นต้น จะทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบ ไพร่ฟ้าถูกผสมผสานกันขึ้นจะทำให้มีความโน้มเอียงไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม การจะทำให้ ระบอบประชาธิปไตยเจริญงอกงามขึ้นมีความต่อเนื่องยาวนาน วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมอาจจะ มีอิทธิพลทำให้ประชาชนที่โน้มเอียงไปทางอำนาจนิยมเปลี่ยนท่าทีและทัศนคติเกิดเป็นลักษณะวัฒนธรรม ทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วม (วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, 2558)

3) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมมีส่วนร่วม (Parochial – Participant Culture) เป็นรูปแบบที่ เกิดอยู่ในประเทศเกิดใหม่ และเป็นปัญหาในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง เพราะว่า ประชาชนในประเทศเหล่านี้ส่วนมากจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ แต่จะถูกปลุกเร้าในเรื่อง ผลประโยชน์ทางเชื้อชาติศาสนา ทำให้เกิดความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อคุ้มครอง ประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน การพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง โดยประชาชนกลุ่มหนึ่งอาจมีแนวคิดเอนเอียงไปทางอำนาจนิยม ในขณะที่ ประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งอาจเอนเอียงไปทางระบอบประชาธิปไตย ลักษณะความขัดแย้งนี้ทำให้โครงสร้าง ทางการเมืองไม่อิงอยู่กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะขึ้นอยู่กับการปลุกเร้าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ผลประโยชน์ (วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, 2558)

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ใช่ได้มาโดยง่ายตาย ไม่ได้มาจากปลายปากกระบอกปืน และไม่ใช่การต่อสู้ที่ถนัดราชดำเนินฉากเดียวจบ แต่เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลายาวนานพอสมควรในการให้คนเข้ามามีส่วนร่วม การบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยผ่านการศึกษาอบรม การให้ประชาชนมีศรัทธาต่อระบบประชาธิปไตย และมีบุคลิกภาพประชาธิปไตย การมีพลังภายนอกสภา ทั้งหมดนี้ จะหล่อหลอมจนกลายเป็นพฤติกรรมที่ฝังใจของคนในสังคมในที่สุด (อุไรวรรณ ธนสถิต, 2563) ในสังคมการเมืองที่เลือกเอาประชาธิปไตยมาเป็นรูปแบบในการปกครองสังคมการเมืองนั้น ซามูเอล ฮันติงตัน มองว่าสิ่งสำคัญคือทำอย่างไรให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นซึมลึกไปสู่สมาชิกในสังคมการเมือง การศึกษาวิชาการพัฒนาการเมืองหากกล่าวในอีกภาษาหนึ่งจึงเป็นเรื่องของการศึกษาเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยในจิตสำนึกของสมาชิกของสังคมการเมือง และในขณะเดียวกันหากการพัฒนาการเมืองคือการสร้างสถาบันเพื่อสร้างการกลมเกลียวทางสังคมและการเมืองให้สมาชิกในสังคมมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ซึ่งในภาวะความทันสมัย

ทางการเมือง (Political Modernization) จะสัมพันธ์กับการตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมือง ในกรณีดังกล่าวหากความต้องการที่จะแสดงออกถึงวัฒนธรรมการเมืองของสมาชิกในสังคมการเมืองมีสูง สังคมการเมืองก็ต้องเตรียมพร้อมยอมรับ เพราะหากมิเช่นนั้นสังคมการเมืองจะกลายเป็นผู้บีบคั้นสมาชิกในสังคมการเมืองเสียเอง และสุดท้ายจะนำไปสู่ลักษณะทางการเมืองที่ ฮันทิงตันเรียกว่า “ความผุพังทางการเมือง (political decay)” ในท้ายที่สุด (Samuel Huntington, 1969: 34 - 39)

จากคำกล่าวของฮันทิงตันจึงกล่าวในอีกภาษาหนึ่งได้ว่า “การตื่นตัว” และ “การมีส่วนร่วม” คือวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย (พิสิษฐกุล แก้วงาม, 2553)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีเสถียรภาพ และประสิทธิผลของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ระบบการเมืองแบบหนึ่งแบบใด จะดำรงอยู่ได้จะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะมีผลต่อโครงสร้าง และพฤติกรรมทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ

การตื่นตัวทางการเมือง

แนวคิดเรื่อง “ความตื่นตัวทางการเมือง” เริ่มถูกนำมาเป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการวัด ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ในวงกว้างมากขึ้น เนื่องจากถือว่าการตื่นตัวทางการเมืองหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองตาม ครรลองของระบอบประชาธิปไตยที่มีรากฐานสำคัญมาจากวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นสามารถผลักดันก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือ “อาตมัน ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความตื่นตัวทางการเมือง จึงเป็นตัวบ่งชี้มาของการแสดงออกทางการเมืองผ่านการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ แต่ไม่ได้มองว่าเป็นตัวบ่ง เพียง “วิธีการ” ทางการเมืองเท่านั้นแต่ยังเป็นตัวบ่ง “เป้าหมาย” สำคัญยิ่งในการพัฒนาทางการเมือง อีกด้วย เพราะหากทำให้ประชาชนได้มีความตื่นตัวหรือกระตือรือร้นเคลื่อนไหวในทาง การเมืองอย่างจริงจังต่อเนื่องในทิศทางที่เหมาะสมแล้ว ก็ย่อมสามารถเข้ามาติดตามและ ตรวจสอบการทำงานของภาครัฐให้มีความโปร่งใสและเอื้อประโยชน์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง (ภณ ใจสมัคร, 2563) นอกจากนั้นความตื่นตัวทางการเมืองยังต้องขึ้นกับตัวแปรที่สำคัญ คือ 1. วุฒิภาวะทางการเมืองของผู้สมัครและผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ข่าวสารข้อมูล ความรู้ และจิตสำนึกของการที่จะพยายามจรโลงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย 2. วัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม และ น้ำใจนักกีฬา โดยปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เป็นตัวบ่งเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของการเลือกตั้ง 3. การจัดหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้น ในการบ่มเพาะจิตสำนึกเรื่องอุดมการณ์จริยธรรมทางการเมือง มารยาททางการเมือง กระบวนการ ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ โดยนำตัวอย่างการเมืองที่ดีจากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในส่วนดีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เช่น การเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่กล่าวมาแล้ว เป็นตัวบ่งหลักสูตรในการสอนต่อไป ตั้งแต่ชั้นประถม มัธยม จนถึงชั้นมหาวิทยาลัย รวมตลอดทั้ง โรงเรียนการเมืองทั้งหลายซึ่งควรจัดขึ้นโดยสภาพพัฒนาการเมือง (ถวิลวดี บุรีกุล และ โรเบิร์ต บี อัลบริทตัน, 2543)

พลเมือง

ความเป็นพลเมือง คือ สถานภาพของบุคคลที่จารีตประเพณีหรือกฎหมายของรัฐรับรองซึ่งให้แก่สิทธิและหน้าที่แห่งความเป็นพลเมืองแก่บุคคล (เรียก พลเมือง) ซึ่งอาจรวมสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การทำงาน และอาศัยอยู่ในประเทศ สิทธิกลับประเทศ สิทธิครอบครองอสังหาริมทรัพย์ การคุ้มครองทางกฎหมายต่อรัฐบาลของประเทศ และการคุ้มครองผ่านกองทัพหรือการทูต พลเมืองยังมีหน้าที่บางอย่าง เช่น หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ จ่ายภาษี หรือรับราชการทหาร บุคคลอาจมีความเป็นพลเมืองมาก และบุคคลที่ไม่มีความเป็นพลเมือง เรียก ผู้ไร้สัญชาติ (stateless) สัญชาติมักใช้เป็นคำพ้องกับความเป็นพลเมืองในภาษาอังกฤษ ที่สำคัญในกฎหมายระหว่างประเทศ แม้คำนี้บางครั้งเข้าใจว่าหมายถึงการเป็นสมาชิกชาติ (กลุ่มชาติพันธุ์ขนาดใหญ่) ของบุคคล ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร สัญชาติ และความเป็นพลเมืองมีความหมายต่างกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นพลเมือง

แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นวิธีการที่องค์การสหประชาชาติให้ความสนใจมาก เพื่อที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันมีความมั่นคง และปลอดภัยสำหรับสังคมตะวันตกให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองเป็นอย่างมาก และพลเมืองก็รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดได้อย่างชัดเจน พลเมือง (Citizen) หรือ ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในยุคสังคมนิยมและโรมันถือเป็นต้นแบบของประชาธิปไตย และมีพัฒนาความเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ประชาชนเข้าใจสภาพการณ์ทางสังคมกว้างมากขึ้น ผลจากการติดต่อสื่อสารกันทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ดังนั้นศตวรรษที่ 21 มีผู้นำรัฐต่าง ๆ หยิบเอา “ความเป็นพลเมือง” เป็นเครื่องมือพัฒนาการอยู่ร่วมกัน และส่งเสริมระบบการเมืองการปกครองก้าวไปสู่ความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย และประเทศนั้น ๆ ต้องปลูกฝังรากฐานความรู้ความเป็นพลเมือง ให้สืบทอดได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน (ภณ ใจสมิตร, 2563)

ความหมายของคำว่า พลเมือง

คำว่า พลเมือง ไม่ใช่คำที่อยู่อย่างโดด ๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่า ชุมชนการเมือง ที่กรีกเรียกว่า (Polis) และคนปัจจุบันเรียกว่ารัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐซึ่งหมายความว่าที่ใดก็ตามที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน มีการใช้อำนาจจัดการบริการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในน้อยมากที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่สูงส่งกับใคร การเป็นคนจึงเท่ากับเป็นเรื่องการเมือง (To be human is to be political) พูดอีกอย่างหนึ่งคือ คนเป็นสัตว์การเมือง (Man is a political animal) ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมส่วนในชุมชนการเมือง กล่าวอีกอย่างหนึ่งไม่มีพลเมืองก็ไม่มีชุมชนการเมืองหรือไม่มีรัฐ กล่าวโดยสรุป ในสมัยที่ระบอบประชาธิปไตยมีบทบาทและได้รับการยอมรับไปทั่ว คำว่า พลเมือง ก็ได้กลายเป็นคำที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น เช่น กันประชาชนที่อพยพมาจากรัฐของตนเข้าไปอยู่ในรัฐใหม่ ก็เรียกร้องขอสิทธิความเป็นพลเมืองของรัฐใหม่ทั้งนี้ก็เพื่อการได้รับสิทธิผลประโยชน์ต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นพลเมือง ส่วนองค์กรที่สนับสนุนการเรียกร้องครั้งนี้โดยการย้าถึงสิทธิมนุษยชนที่คน ๆ หนึ่งได้รับ

และสิทธิมนุษยชนนั้นก็จะเป็นส่วนหนึ่งทีนำไปสู่ความเป็นพลเมืองในที่สุด (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2551: 8)

พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

สิ่งหนึ่งที่จะทำให้สังคมไทยมีความสงบสุขได้ คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตามกฎหมาย และทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งการสร้างความเป็นพลเมืองไม่ใช่การทำให้ประชาชนรู้สึกถึงสิทธิและหน้าที่ของตัวเองมีแต่สิ่งที่จะต้องทำให้ประชาชนได้เรียนรู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง สิ่งแรกคือ “พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มี 3 ประการ คือ (ดร.ถวิลวดี บุรีกุล และ รัชวดี แสงมเหษณ์, 2014)

1) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทุกคนเกิดมามีคุณค่าเท่ากันอาจล่วงละเมิดได้ การมีอิสรภาพและความเสมอภาคการยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละคน โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคมยอมรับความแตกต่างของทุกคน

2) เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม โดยให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพ การมีกฎกติกาที่วางอยู่บนความยุติธรรม และชอบธรรม มีหลักในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไม่ให้ถูกละเมิด

3) รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยคำนึงถึงบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยมุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะสำคัญในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล

ดังนั้น หากประชาชนได้เข้าใจในหลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองทั้ง 3 หลักการที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ก็จะทำให้สังคมไทยพัฒนาเป็นสังคมประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง

พลเมืองไทย

ความเป็นพลเมืองเป็นสภาวะของการเป็นพลเมืองของสังคมของประชาชน ของชาติที่มีทฤษฎีเรื่องของสัญญาของสังคมที่ให้สิทธิ และความรับผิดชอบต่อประชาชน ความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องของการมีสิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในชีวิตของชุมชน ในทางกฎหมายยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องระหว่างปัจเจกชนกับรัฐอีกด้วยนอกจากนี้ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นพลเมืองที่ต้องมีคุณสมบัติเฉพาะที่จะนำประเทศไปสู่สันติสุขด้วยวิถีประชาธิปไตย ซึ่งรวมการมีอิสรภาพ การพึ่งตัวเองได้ การมีสิทธิ การเคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เคารพกติกาบ้านเมือง ไม่ใช่ความรุนแรง มีจิตสาธารณะ เป็นต้น การที่ประเทศไทยจะพัฒนาประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าไปได้ด้วยดี จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ รวมทั้งการที่ประชาชนมีความเป็นพลเมืองสูงด้วย ประเทศไทยจัดว่าพัฒนากระบวนการประชาธิปไตยมาร่วม 80 ปี แต่ยังคงมีปัญหาของการถอยกลับไปสู่ยุคที่เรียกว่า ขาดความเป็น

ประชาธิปไตย ด้วยเหตุผลมากมาย อย่างไรก็ตาม หากประชาธิปไตยมีความเป็นพลเมืองในแนวคิดที่จะช่วยให้ประเทศพัฒนาประชาธิปไตยไปอย่างสันติได้น่าจะก่อผลต่อการเสริมสร้างความก้าวหน้าของกระบวนการประชาธิปไตยมากขึ้นจากการศึกษาว่าขณะนี้สังคมไทยมีสถานะของความเป็นพลเมืองมากน้อยเพียงใด มีเพียงการกล่าวถึงว่าหากประชาชนไทยมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองมากขึ้น ประเทศไทยจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงและมีสันติสุข สถาบันพระปกเกล้าซึ่งเป็นสถาบันวิชาการมีภารกิจสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตย จึงเห็นว่าคุณค่าของการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองและนำไปใช้ประเมินจริงโดยมุ่งหวังว่าจะทำให้ทราบสถานการณ์การเป็นพลเมืองของประชาชนชาวไทยและนำไปสู่การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองด้วยกระบวนการศึกษาของความเป็นพลเมือง (Civic Education) ได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยกับการตื่นตัวทางการเมืองของพลเมืองไทย

โดยกล่าวสรุปว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” จะเกิดขึ้นได้นั้นสมาชิกในสังคมต้องมีหลักการ มีความเชื่อมั่น มีวิธีการคิด และสามารถตัดสินใจด้วยตนเอง โดยไม่ถูกบีบคั้นจากสภาพแวดล้อม จนกลายเป็นคนขาดความอิสระในการคิด จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการอบรมเรื่องความรู้ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมือง ตั้งแต่ในครอบครัว สถาบันการศึกษาจนถึงสังคมโดยรวม ดังนั้น การพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่คร่ำครึในสิทธิเสรีภาพความเสมอภาค และความ เป็นประชาธิปไตย โดยวัฒนธรรมสังคมใดที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบ ประชาธิปไตย ในสภาพดังกล่าวทำให้เกิดการตื่นตัวทางการเมือง ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้มาของการแสดงออก ทางการเมืองผ่านการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ การพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจึง ย่อมจะเกิดขึ้นได้ยากหากสมาชิกในสังคมไม่มีความตื่นตัวทางการเมือง ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการ วัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากถือว่าการตื่นตัวทางการเมืองหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามครรลองของระบอบ ประชาธิปไตยที่มีรากฐานสำคัญมาจากวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นสามารถผลักดันให้เกิด การพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะมีส่วนผลักดันให้สังคมนั้น ๆ สามารถพัฒนาความตื่นตัวทางการเมือง ทำให้ ประชาชนมีความรู้สึกรู้ว่ามีสมรรถนะทางการเมือง (Political Efficacy) สูง และสำคัญที่สุดเป็นส่วน ที่จะเป็พื้นฐานของการพัฒนาระบบการปกครอง แบบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ธเนศวร์ เจริญเมือง, (2551) **พลเมืองเข้มแข็ง**, กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วิภาษา.

ถวิลวดี บุรีกุล และ โรเบิร์ต บี อัลบริทตัน, (2543) **ความต่อเนื่องของประชาธิปไตยในประเทศไทย : การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา 2543**, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสมาคม รัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย. 8-10 ธันวาคม, สถาบันพระปกเกล้า.

- พิสิษฐกุล แก้วงาม, (2553) **มโนทัศน์ที่สำคัญในวิชาการพัฒนาการเมือง**, มหาสารคาม : หลักสูตร สาขาวิชารัฐศาสตร์วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. ภาณ ใจสมัคร.ความเป็นพลเมืองในสังคมยุคใหม่.ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.สืบค้นจาก http://ge.kbu.ac.th/Download9_files/img/07.pdf.สืบค้นเมื่อ 19 ก.พ. 2560.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, (2558) **รายงานเรื่องกลไกเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง, แบบประชาธิปไตยในสังคมไทย**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2552). **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย**. สืบค้น 1 มิถุนายน 2563 จาก http://kpi.ac.th/media/pdf/M7_158.
- Samuel Huntington. (1969) **Political Order in Changing Societies**. (Second edition) Connecticut: Yale University Press, pp. 34 - 39.
- ฉานินธิ์ สันตะพันธ์. (2549) **วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย: รัฐธรรมนูญที่แท้จริงซึ่งไม่เคยถูกยกเลิก**. สืบค้น 18 เมษายน 2563 จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1014>
- ถวิลวดี บุรีกุล และ รัชวดี แสงมเหษณ์. (2014) **ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย**, สืบค้นจาก <http://kpi.ac.th>

